

“Det er et scoretrick at sige, at jeg kommer herfra”

Om at føle sig hjemme og høre til

Af Ida Wentzel Winther

Denne artikel handler om at høre til et sted. Med udgangspunkt i et empirisk materiale genereret mellem 2011 og 2022 undersøger jeg, hvordan et specifikt sted får betydning for måder at føle sig hjemme og høre til på, og hvordan stedet kan sætte sig i og på kroppen.

Felten

Øerne ligger i udkanten af Dronningeriget Danmark og har en lang historie fra sørøvere i 1000-tallet, til sommerfiskere og senere fæstning. I århundreder har langt de fleste ernæret sig ved fiskeri, men i dag er fiskeriet dødt, og man kan kun bo her, hvis man har arbejde. Stopper arbejdet, må man flytte, så de fleste bor i tjenestebolig. En håndfuld pensionister eller to bor til leje, og derudover er der cirka 35 hyttelejemål. Den faste del af befolkningen består af en snes ‘gamle’ øboere, tidligere fiskere, der også er eller har været håndværkere, og disse ‘gamle’ tilhører familier, der har været på Øerne i generationer. Udover dem er der en stor gruppe statsansatte: håndværkere, lærere, en læge og administrationsfolk, samt et par selvstændige erhvervsdrivende: kroens folk, en købmand, en fiskeproduktion, og et par kunstnere plus deres familier. Om vinteren bor her omkring 90 mennesker, hvoraf 15 til 20 er børn. Der er ingen dagtilbud, men der er en skole, der går fra 0. til 7. klasse. Der er ingen veje, biler, hunde eller katte men masser af trækfugle og måger. Båden sejler kun én gang i hverdagene, og der er for langt til fastlandet til, at man kan pendle. I otte måneder om året er her tale om afsidesliggende øer, men fra maj til september strømmer sommergæsterne til, både hytteboere og dagsturister, og i denne periode er transporten her til nemmere.

Jeg er gennem de seneste 20 år kommet på denne lille øgruppe. Først kom jeg som besøgende og siden har jeg lavet to feltarbejder her. Første feltarbejde var i 2011, hvor jeg boede på en af Øerne og havde fokus på børnelivet. Derefter har jeg mere sporadisk fulgt børnene og deres familier og geninterviewet dem i 2021-2022. Jeg har arbejdet med henholdsvis observationer, tidslinjeinterviews, film, fotografi og lydoptagelser. Børnene har fotograferet og tegnet på kort, og vi har lavet fotoeliciterede interviews, som har taget udgangspunkt i de fotos, børnene selv har taget. Jeg har også talt, danset og festet med mange af de øboere, der har boet det meste af deres liv på øen, og som nu er mellem 45 og 90 år gamle. Når man som jeg arbejder visuelt på et helt særegent sted og formidler gennem forskningsfilm, er det ikke muligt hverken at anonymisere eller pseudonymisere. I artiklen indgår der fotografier og stednavne, og der er selvfølgelig givet samtykke til denne brug. Jeg har dog sløret stedet ved at kalde det for Øerne, og personnavnene er udskiftet.

Øen står og tager imod – for en periode

Rejsen til Øerne er lang. Den tager mig 15 timer om vinteren. Det er stort set samme tid, som det tager at komme til Buenos Aires i Argentina. og der er ofte flere sejladser involveret. Den lange vej derover har sin helt egen logik og funktion. Én siger: “At sidde på båden og mærke bølgerne og vide, at *nu* er der kort tid tilbage, så er jeg hjemme. At blive modtaget på kajen, hvor hele øen står og hilser på. Og hvor de vinker igen, når vi tager væk. Her hører jeg hjemme.” En anden forklarer det således: “Når jeg ankommer til båden, får jeg allerede der fornemmelsen af øen. Besætningen, de tager sig godt af én. De kender én. Det er trygt. Og så står hele byen og tager imod og er glade for, at du kommer hjem. Selv tante Sophie bliver glad. Det er hyggeligt.” Den ene siger ‘øen’, den anden ‘byen’, og begge henviser til øboerne. Men også de fysiske Øerne venter og byder dem velkommen.

I bogen *Islands of the Mind* fra 2004 skriver historikeren John Gillis om øers isolation og betydningen af at skulle tilbagelægge en rejse for at komme dertil. Alle disse stop, venten og tiden er med til at stemme den rejsende. Rejsen dertil er også med til at fastholde øers image som et alternativ til hovedlandet med natur, og oprindelighed.

Børnene på Øerne har i årtier måttet flytte derfra, når de var færdige med 7. klasse, hvis de skulle videre i skolesystemet. En af øboerne, der i dag har rundet 50 år, beskriver, hvordan hun for 40 år siden frygtede det. Svend, som i dag er 90 år, blev sendt af sted, da han var 11 år, og er vendt tilbage i sit otium. Han erindrings afskeden som smertefuld. Den lange afstand umu-

liggjorde mange besøg. Han husker sig som “lille og forladt, men jeg stod det igennem”. De unge på Øerne deler vilkåret om at skulle rejse væk med mange andre unge øboere rundt om i verden. I litteraturen er det beskrevet som ‘ud-migration’, og i en dansk kontekst er det tidligt at flytte hjemmefra. Da jeg i 2011 boede på Øerne, var det særligt børnene i alderen 6 til 13 år, jeg var tæt på. I dag er de mellem 17 og 24 år og alle flyttet fra Øerne, men de har oplevet fraflytningen forskelligt. For nogle var den længe ventet. De ‘var klar’, som de siger. For andre var det rigtig svært. Flere har taget 7. klasse om for at blive modne nok til at komme af sted, og flere familier har valgt at flytte fra Øerne fremfor at sende den unge væk. Få af de unge har familie, der fortsat bor på Øerne. Nogle kommer her et par gange om året, mens andre kommer om sommeren og arbejder på kroen, eller de kommer her slet ikke.

Et sted at høre hjemme

“God morgen Sofus. 4 m/s fra syd. Lidt skyet. Håber du får en god dag.” “God morgen Sofus. Ingen vind. Skyet.” “God morgen Sofus. 7 m/s fra syd, sol. Håber du får en god dag.”

Hver eneste morgen modtager 18-årige Sofus sådanne beskrivelser af vejrliget fra sin far. Han ser dem altid men kommenterer dem ikke. Han siger: “Når min far skriver, at der er nordlig vind, så ved jeg, hvordan stemningen er. For nordenvind giver en anderledes stemning og ofte et andet lys. En sms sender min krop hjem. Jeg har jo mærket nordenvinden 1000 gange. Man kan ikke undgå vind og vejr på Øerne. Så jeg er i det på en måde, selv om der er så langt derud. Det er ikke sådan, at jeg går rundt og savner, men det er en tryghed at have.”

I mit seneste materiale er det slående, hvordan beskrivelser af de forskellige former for tilknytning til Øerne alle fremhæver en form for materielt, sanseligt og emotionelt tilhørsforhold. Ud over Sofus står eksemplerne som: “Fra havet får jeg min kraft”; “Mågernes skrig vækker mig, og jeg føler mig hjemme”; “Jeg kan mærke det helt ned i maven”; “Her kan jeg trække vejret”; “At blive vinket farvel når båden sejler, det har jeg i min sjæl længe efter”.

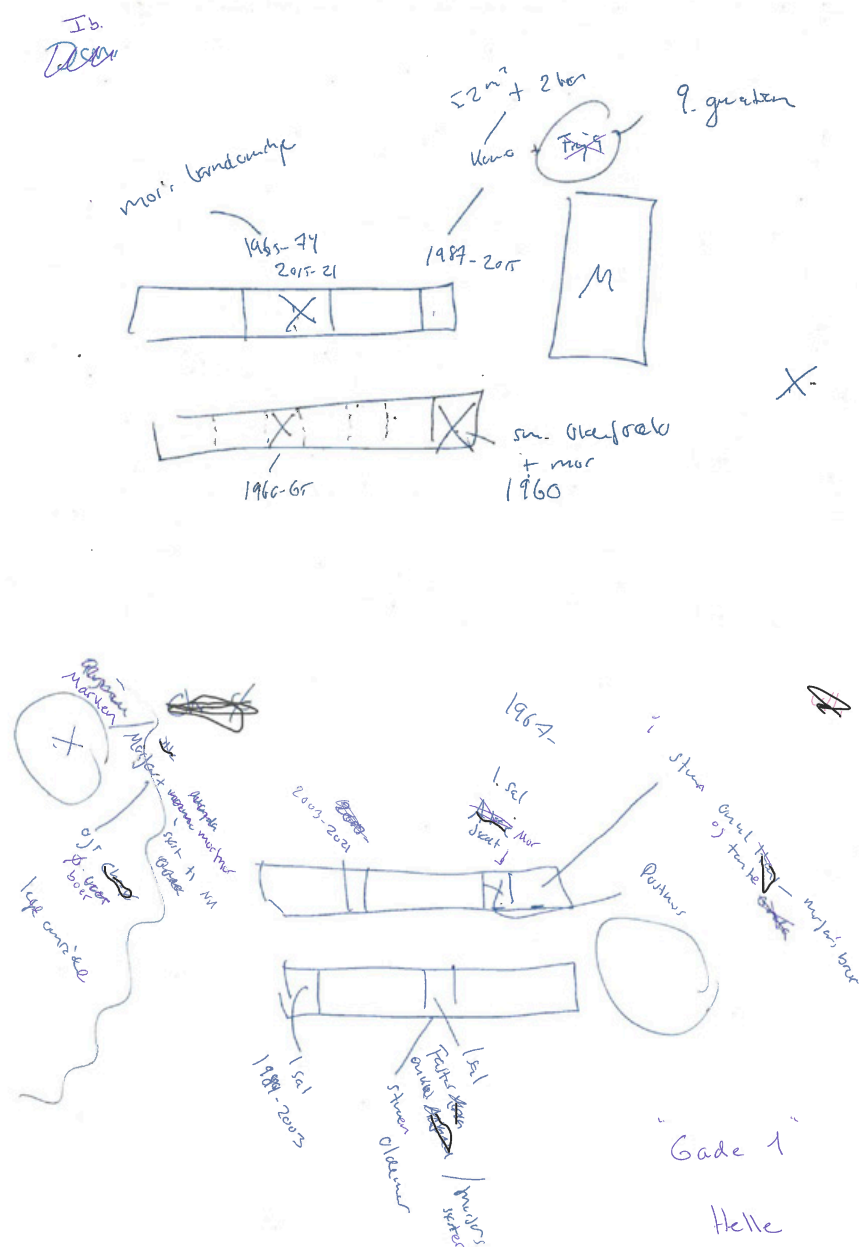
Der er i høj grad tale om, at sted, krop, materialitet og følelser væves sammen, og verden erfares sanseligt. Specifikke steder på specifikke positioner muliggør noget og ikke andet. På den ene side er Øerne stivnede i deres koordinater og positioner. Samtidig er stedet ikke stivnet men bliver til i og for den enkelte og ikke mindst sammen med andre i det relationelle. Her er tale om at stedsliggøre og at bebo. En af informanterne siger: “Det er mit hjem, hvor jeg falder helt til ro. Nu som voksen er jeg blevet taknemmelig over, at dette er mit sted. Det er der, jeg kommer fra. Jeg elsker at være

der. Jo ældre jeg bliver, jo mere holder jeg af at være der. Da jeg var teenager, gad jeg det ikke. Så ville jeg bare være hjemme i stuen og på mit værelse. Nu skal jeg gå rundt og tale med alle øboerne. Jeg skal ud til klipperne, vandet, lydene, blæsten. Der blæser meget, og så dagen efter... ingen lyde, altså hvis det ikke er om sommeren, hvor mågerne larmer.” Hendes hjem er både de specifikke øer, stuen og værelset men også samtalerne og de relationelle bånd til de øvrige øboere – alt sammen stemt af mågernes skrig og blæsten.

I mit mangeårige arbejde med hjem har det slået mig, hvor ofte hjem, bolig og hygge blandes sammen. Der er mange normative forestillinger om, hvad rigtige, gode hjem er eller kunne være, og hvordan man kan være fysisk hjemløs eller ikke føle sig hjemme noget sted. Jeg har på forskellige måder forsøgt at adskille det og deler det op mellem: 1) hjem som idé, 2) det konkrete hjem (bolig/bosted), 3) at føle sig hjemme (som man kan gøre flere steder) og 4) taktikker til at ‘hjemme den’ eller til ‘hjemning’. Det sidste som et verbum, hvor hjem eller hjemlighed etableres gennem praksis (at gøre hjem). Udsagnene herover taler ind i dette. På forskellige måder føler de unge sig hjemme. Her er ikke tale om specifikke boliger, men de ‘hjemmer den’ på et sted, i et kosmos, med mågeskrig, granit, hav, bølger, blæst og vinkende med-beboer. Sofus sendes i et splitsekund ind i dette univers gennem farens sms. Han ikke bare læser beskeden, han mærker den.

En lang indskriven sig i historien

Helle er i dag midt i 50’erne. Hun var væk fra øen i 3 år men vendte så hjem. Hun har aldrig været rigtig fraflyttet og har altid

haft sin folkeregisteradresse her på samme måde som sin lillebror, der “bare er faldet ud af reden til lejligheden under mor”. Hun siger: “Fra havet får jeg min kraft. Jeg kan ikke undvære det. Himlen, havet og klipperne: de er mit DNA. Når jeg går rundt på øen, hvad jeg gør hver morgen ved solopgang året rundt, så tænker jeg igennem historien. Jeg er meget taknemmelig over, at jeg har fået lov til at være født og opvokset her. Vi er 5. generations øboere. Min tipoldefar kom hertil som stor dreng, arbejdede med snedkeri, mødte en kvinde og fik børn. Sådan var det i et par led... Efter 7. klas-

se skulle jeg jo væk og på efterskole. Forestillingen om at skulle af sted var frygtelig. Min storesøster var rejst og kom kun tilbage cirka fem gange om året. Det ville jeg ikke. Og jeg kunne ikke lide skole som sådan. Hvad skulle jeg der? Det var spild af tid.” Ib er i dag et par og 60 år gammel. Hans historie ligner Helles. Han bor på nabøen sammen med sin familie. Ib har været væk fra øen i 10 år, hvor han var på efterskole og i lære. Men ellers har han altid boet i den samme gade, der vel er 50 meter lang. Da han tegner sin tidslinje, hopper kuglepennen fra lejlighed til lejlighed. “Vi

startede med at bo sammen med mine oldeforældre og min mor. Mine forældre var ikke gift. Så rykkede vi tre lejligheder hen. Her bor vi i 4 år. Så flytter vi herover i Gaden og bor her i 10 år. Derefter rykkede jeg hen for enden af Gaden og boede i mange år i en 35 kvadratmeterstor lejlighed med familie og tre børn. For seks år siden rykkede vi så ind, hvor vi bor nu, hvilket er den samme lejlighed, som vi boede i for mange år siden.” Her er tale om et meget lille kosmos, hvor både familiemedlemmer, boliger og stedet synes at være vævet sammen.

Denne lange skriven sig ind i et sted har en af de andre kvinder ikke. Hun har boet her i fem år. Hendes ældste barn er flyttet og går på efterskole på fastlandet. Hun siger: “Vi ved, at det er på lånt tid, vi er her.” En anden meget nyttilflyttet kvinde er begejstret for at bo her sammen med sin familie. Hun har opgivet sit arbejde for at være medfølgende ægtefælle. Længden på deres

ophold afhænger af, hvorvidt familien trives, og af om hun på et tidspunkt kan få gang i sit eget arbejdsliv. En tredje kvinde har boet på Øerne med sin familie i tre år. Hun havde så absolut ingen forestillinger om livet her, før de ankom, altså ingen indskrivning i historien, og hun har heller ikke noget ønske om at få det. Det var en tilfældighed som gjorde, at de søgte herud, og familien ved, at de skal herfra om senest tre år. Hun taler om, hvordan man er henvist til dem, som nu engang bor her. “Var vi et andet sted, så ville vi jo ikke omgås hinanden. De er slet ikke mine typer. Men det går godt,” siger hun og smiler. Flere af de unge, som er i begyndelsen af 20’erne, fortæller om ballerne, hvor man danser polka og vals og alle danser med alle. Om at rise ved fastelavn, om børnebålet til sankthans, om børnekarnevallet og om tryllekunstneren, hvis kneb de kender ud og ind.

At være øboer og øbeboer

Der er familier på Øerne, der går otte-ni generationer tilbage, og disse beskriver sig selv som de rigtige øboere. Tage Voss beskriver dette forhold i bogen *Status på skæret* fra 1954. To øboere fra 'de gamle familier' er ikke i tvivl. Den ene siger: "Man kan ikke sådan blive øboer. En rigtig øboer er født her og har mindst én generation bag sig. Andre er ikke øboere, men øbeboere." Den anden forklarer mig, at de oprindelige øboere er en uddøende race. Der er 20 tilbage, og de har svært ved at holde traditionerne i hævd. Jeg spørger, om man kan blive øboer? Og her er ingen tvivl hos dem: "I vores verden bliver man det vel aldrig. Man skal være født her. Sådan er det vel bare." Senere taler jeg med en fraflyttet kvinde, hvis datter blev født på øen og boede der, til hun skulle starte i skole. Jeg spørger, om hun så er øbo? Moren svarer: "Det synes hun selv, men det tror jeg ikke, dem derover synes, hun er. Det tætteste vi kommer på det er, som var vi asylansøgere. De vil, uanset om de får statsborgerskab, aldrig blive set på som rigtige danskere. Sådan er det også med os på disse øer."

Norbert Elias beskriver i bogen *The Established and the Outsiders* fra 1994, hvordan miljøer holdes ved lige gennem denne modstilling og stigmatisering, og hvordan det kan fortsætte, så længe de etablerede har magt til at fastholde de nye som 'outsidere'. Den fraflyttede kvinde har oplevet denne magt og har taget rollen som outsider på sig. Jeg spørger én af de 20-årige, om det giver mening at tale om mere eller mindre rigtige øboere. Han svarer: "Jeg er jo nok én af de sidste øboere. Resten er tilflyttede, men det er jo ikke så vigtigt. De gamle siger det, men de er også vokset op dengang, hvor man var mange flere. Jeg synes ikke, det betyder så meget. Det, der betyder noget, det er hvor meget,

Én siger: "Arven skal gives videre til de næste, og det er de gamles ansvar. De nye familier skal være her så lang tid, at de kan nå at gro fast, så *de* kan give det videre til de næste, der kommer." En fraflyttet kvinde siger: "Det går jo også tabt, hvis der ikke er nogen, der holder det i gang. Og dem udefra kan jo ikke opfinde det. De kender det ikke og kan ikke bebrejdes." Hendes mand istemmer: "Der burde laves en drejebog over disse forskellige begivenheder. Det går *så* stærkt."

Historien og de mange traditioner er blevet overleveret gennem generationer men synes udfordret ved, at langt de fleste øboere kun er her kort tid. Selv om festerne på Månen, som TV-2 synger om, er ikoniske, forsvinder mange andre steds-specifikke og meningsgivende traditioner, hvilket de gamle øboere begræder.

du har været her. Nogle siger, at man skal have været her i fire vintre. Sommergæsterne har aldrig været her om vinteren. De kender *ikke* øen. De siger så tit, at de 'har øen meget kær', men de ved ikke noget. De har ikke været her i mørket. Det er det, der tæller." Én af de andre unge forklarer mig det således: "Jeg var øboer, da vi boede der. I dag har jeg en lille del fra mange steder." Og en anden fra ungegruppen siger: "Hvis folk spørger, hvor jeg kommer fra? Åh, at komme herfra er ikke til at overskue. Når jeg siger det, så ved jeg, hvad der så følger. Præcis de samme reaktioner. Altid de samme spørgsmål: 'Må vi se et kort? Hvor småt er det? Hvor få er der i skolen? Har I overhovedet tv og computer?'" Nogle gange siger jeg bare, at jeg kommer fra København... Men det kan også godt være et score-trick." Hun ved, at Øerne har stor betydning for hende i hendes måde at føle sig hjemme i verden på. Men hun ved også, at Øerne for mange er helt uden for det genkendelige og fremstår eksotiske og dragende, derfor score-tricket.

Gennem mine samtaler synes det, som om det at insistere på at være øboer primært foregår hos dem, der opfatter sig selv som de etablerede. En anden ny beboer mener, at "Øerne står i et vadested mellem gammelt og nyt". Det gamle fiskerierhverv har været væk længe. Meget nyt sker, men de ældre øboere har svært ved at acceptere det og er ramt helt eksistentielt: Hvad skal der blive af min slægt? Hvor går vi hen? De har været etablerede i generationer, og fiskeriet gav dem deres legitimitet. Nu er tiderne skiftet, og som en af de 'gamle' siger, "så er vi en uddøende race". Sådan har en af de unge, hvis familie har boet der i generationer, det ikke. Vedkommende oplever ikke sig selv som uddøende, selv om tiderne er skiftet. Den unges tilhørsforhold er indiskutabelt, også selv om personen er

flyttet for en del år siden, men beskeder og telefonopringninger fra derboende familiemedlemmer fungerer "som små virtuelle besøg", og der er altid en egen seng, der venter. Skrækken er, at forældrene flytter: "Så vil jeg blive hjemløs," siges der med bestyrtelse. En af de andre 20-årige har ikke længere nogen blodsfamilie at vende hjem til, men denne unge mand er ikke i tvivl om sit tilhørsforhold, han føler sig hjemme på Øerne og som en etableret øboer.

Øen på kroppen – en diasporastrategi?

Ved et besøg for et par år siden hos en af de unge viste denne mig en ny tatovering af Øernes omrids på sin læg. Senere har jeg set flere af disse ø-tatoveringer, og jeg har spurgt til dem i alle mine interviews. Gillis' bog om øer hedder *Islands of the Mind*, men her er der tale om 'Islands on the body'. Er denne kropsindskrift en visuel repræsentation eller et (krops)mærke, som viser, at man er del af de etablerede? Og kan også tilflyttere eller outsiders legitimt bære en sådan?

Én siger: "Jeg er lige blevet 18 år og skal 100% have Øernes omrids. På den måde har man den altid med sig. Så ved man, hvor man kommer fra. Mine venner har også fået den. Det svære er, hvor den skal sidde... Jeg skal også have Tårnet, som er smukt og et vartegn." En anden siger: "Jeg vil have en tatovering af Tårnet. Det betyder meget og er vildt flot. Det er jo på mange måder min ø, som er groet ind i kroppen på mig." En tredje siger, at for ham er det en måde at vise, at her hører han hjemme, også selv om det er en del år siden, han og hans familie flyttede. Hjemmet er rykket langt væk fra boligen og omfatter her stedet: Øerne. Men sådan har ikke alle fra-

flyttede det. En af dem svarer: “Hvis jeg skulle have en tatovering, så ville jeg ikke kunne vælge Øerne. Jeg er ikke i en position, hvor jeg kan tillade mig det, da det ikke er *min* ø. Jeg har ikke ret til det. Jeg bærer det indvendigt.” En anden ung griner, da jeg spørger, om han har Øerne tatoveret. Han svarer: “Nej!” For ham vil en tatovering af Øerne være et forkert statement, der signalerer, at “jeg elsker Øerne og gør det så meget, at jeg føler mig inkluderet nok til, at jeg har ret til at bære den. Og det er jo løgn”. Øerne var ikke et godt sted for ham, og han finder det helt utænkeligt at skulle bære rundt på et dårligt minde på den måde på sin krop.

Her er tale om repræsentationer af Øernes omrids eller et vartegn herfra, som også ses på utallige postkort. Så vidt jeg har kunnet se og høre, er disse ø-tatoveringer et ret nyt fænomen. De etablerede ‘gamle’ øboere har dem vist ikke. Måske er det en ny form for mærke eller et emblem, man tager på sig, hvis man føler, man hø-

rer til her. Her synes det, som om det er en smagssag og et muligt valg for dem, der har lyst og ikke koblet til, hvorvidt man er ‘rigtig’ øboer. Kropsmærket signalerer et tilhørsforhold til Øerne men er også en måde at bære sit sted og sit hjem med sig på: en måde at ‘hjemme den’ på distance.

Afrunding

Jeg har i dette kapitel taget læseren med ud på et klippekær i det yderste af Danmark. Et sted hvor traditioner er blevet repeteret i generationer, og hvor antallet af de etablerede øboere svinder ind, mens nyttilkomne øbeboere tager over. Dette sted er særegent og mere end en position. Det er i høj grad et sted, som gør noget ved dem, der opholder sig her. Enten er her plads til én, eller også er der ikke. Enten føler man sig hjemme, eller også ‘får man økuller’, som Tage Voss skriver. Øerne har gennem 1000 år haft forskellige formål, og i dag er det stort set et levende muse-

um med bygninger, der er fredet i klasse A, og hvor man enten er ansat til at passe på bygningerne eller ansat til at passe på dem, der passer på dem og deres familier, og ikke mindst servicere de tusindvis af sommergæster og hytteboere. Det er et sted, hvor mange føler sig hjemme, og hvor mange ser med vemod på de nye tider, som synes uundgåelige. Hvorvidt det rækker at få Øerne tatoveret på sin krop i forhold til historiens indskrivne sig, kan der stilles spørgsmål ved.

Alle fotos af forfatteren.

Forslag til videre læsning

Gillis, John R. *Islands of the Mind*. Palgrave. New York, 2004.

Voss, Tage. *Status på skæret*. Hans Reitzel, 1954.

Winther, Ida Wentzel. Children's everyday lives (re)constructed as variable sets of 'field bodies': Revisiting the 'exotic' remote island – a case study, *Nordic Studies in Education* 2, 2013.

Om forfatteren

Ida Wentzel Winther er lektor på Afdeling for Pædagogisk Antropologi, Aarhus Universitet. Hun har i mange år forsket i og skrevet om hjem, bolig, tilhørsforhold og erindring blandt andet bogen *Hjemlighed – kulturfænomenologiske studier* fra 2006, og i 2021 kapitlet *The house: being, seeing, remembering place*.

En missilramt boligblok i Kyiv. Marts 2022. Foto: Julia Rekamie / Unsplash.